

internationale vereniging van kunstcritici
international association of art critics

Nominaties AICA-Prijs 2021

Categorie Publicaties

Introductie

Voor de nominaties van de AICA oorkonde 2021 categorie Publicaties 2018, 2019 en 2020 nam de jury de criteria van het AICA-bestuur als uitgangspunt. Daarop voortbordurend maakte zij een selectie op grond van de volgende aspecten: grondig kunsthistorisch onderzoek, een nieuw onderwerp, dan wel nieuw licht werpend op een bestaand onderwerp, een originele vorm of invalshoek en, waar het een tentoonstellingscatalogus betreft, een zelfstandige inhoudelijke waarde, onafhankelijk van de tentoonstelling. Het door ons ook zeer gewaardeerde criterium leesbaarheid liet jammer genoeg enkele, wat onderwerp betreft, aantrekkelijke publicaties afvallen. Dat was bijvoorbeeld het geval bij *Queer!?* (Evert van Straaten/Anton Anthonissen). Van een aantal publicaties met een belangwekkend onderwerp, bevonden wij het onderzoek qua grondigheid en/of breedte onvoldoende. Bijvoorbeeld bij *Moesman. Surrealisme en de seksen* (red. Marja Bosma/Nina Folkersma) en *The Transhistorical Museum - Mapping the Field* (red. Eva Wittocx, Ann Demeester).

Een eerste groslijst stelde de jury samen uit verschillende bronnen die ter beschikking stonden, zoals de eigen kennis van publicaties, de publicatielijst van door ons als relevant beoordeelde uitgeverijen en een bibliotheek als van het Stedelijk Museum. Daaruit kwam een discussielijst van zo'n vijftwintig titels tevoorschijn.

Wat opviel was dat bij enkele titels in deze groslijst het actuele aspect van identiteit en gender aan bod komt, zoals in *Queer!?* en in *Moesman. Surrealisme en de seksen*. In zekere zin valt de biografie *Alles voor Vincent. Het leven van Jo Bongers* (Hans Luijten) eveneens in deze gender- en identiteitscategorie. Overzichtswerken als *Spiegel van de werkelijkheid. 19de-eeuwse schilderkunst in Nederland* (Jenny

Reynaerts), *Het Grote Nederlandse Kunstboek* (Din Pieters) en *Lichtjaren. Een geschiedenis van de fotografie* (Hans Rooseboom) vielen ons op door hun gedegenheid en leesbaarheid. Reflectie op het instituut museum kwam aan de orde in *The Transhistorical Museum - Mapping the Field* en de biografie *Het gaat om heel eenvoudige dingen. Jean Leering en de kunst* (Paul Kempers). Daarnaast waren er vrije geesten als KAdE-directeur Robbert Roos, wiens reisverslag *This is America | Art USA Today* opvalt door de ongebruikelijke vorm; een verslag van een roadtrip.

Uiteindelijk heeft de jury gekozen voor vier publicaties waarin aspecten als onderzoek, originaliteit, toegankelijkheid en actualiteit dermate overtuigend zijn, dat hun plaats op de nominatielijst een erkenning voor hoge kwaliteit is.

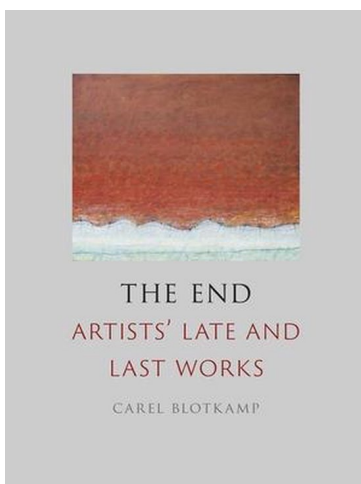
AICA-Prijs Jury 2021:

Let Geerling

Laurens Meerman

Robert-Jan Muller

Nominaties AICA-Prijs 2021, in alfabetische volgorde

Carel Blotkamp, *The End. Artists' Late and Last Works*, London: Reaktion Books, 2019. 248 blz.; ISBN 978 17891 413 13

Carel Blotkamp beschrijft in zijn Engelstalige boek *The End* de interpretatie en receptie van het laatste werk van kunstenaars en de legenden die eromheen zijn ontstaan.

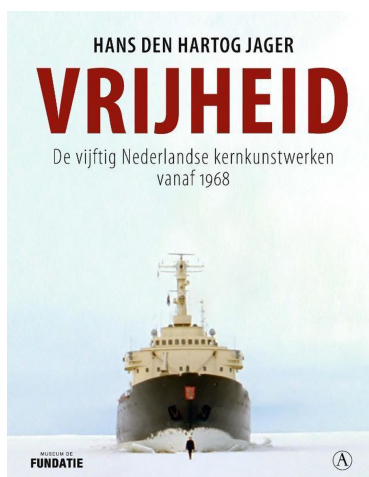
Als een aanstekelijk verteller reconstrueert de emeritus hoogleraar kunstgeschiedenis hoe verhalen van

heldendom, tragiek, een laatste spirituele vonk of politieke

aspecten geweven worden rond het laatste werk uit een oeuvre. Meestal niet door de kunstenaar zelf, maar door postume bewonderaars. Rafaels *Transfiguratie* (1520) en Mondriaans *Victory Boogie Woogie* (1944) vormen de opening en het sluitstuk en daarmee zwaartepunt van zijn studie. Daartussenin komt een waaier

van kunstenaars aan bod in relatie tot sterven, ziekte of zelfmoord. Blotkamp hanteert geen chronologie, maar neemt de vrijheid als een vlinder van bloem tot bloem te gaan. Draad voor draad ontrafelt hij de postume legende- en mythevorming rond laatste werken of een geheel oeuvre van uiteenlopende kunstenaars als Albrecht Dürer, Ferdinand Hodler, Paul Thek en Ana Mendieta. Hij beschrijft hoe in de receptiegeschiedenis de dood, in zijn verschillende aankomstvormen, een bepalende factor voor betekenisgeving kan zijn. Biografie en identiteit van zowel kunstenaar als beschouwer, nu nog steeds actueel, blijken daarbij vaak een factor van belang.

In de vier hoofdstukken getiteld 'Death and the artist', 'The case of Raphael', 'Last works, late works' en 'The case of Mondrian' gevolgd door een nawoord, toont Blotkamp zich een erudiet kunsthistoricus met een inhoudelijke reikwijdte en een *flux de plume* die alleen maar bewondering oproept.

Hans den Hartog Jager. *Vrijheid. De vijftig Nederlandse kernkunstwerken vanaf 1968.* Amsterdam: Atheneum – Polak & Van Gennep in samenwerking met Museum De Fundatie, 2019; 240 blz.; ISBN 9789025309459

De vraag wat geschiedenis is en wie haar voor wie schrijft, is sinds 9/11 onverminderd urgent. Hele geschiedenissen worden herschreven waarbij gemeenschappelijke ijkpunten ontbreken. Ook dé

kunstgeschiedenis bestaat niet meer. Voor kunstcriticus Hans den Hartog Jager 'een goede reden' er een te schrijven, want, betoogt hij: 'door het ontbreken van kennis én discussie over een gedeeld artistiek verleden is ook steeds minder duidelijk wat de kunst tegenwoordig nog betekent'. In *Vrijheid. De vijftig Nederlandse kernkunstwerken vanaf 1968* brengt hij in vijf blokken van tien jaar 50 'kernkunstwerken' uit de periode 1968 – 2018 bijeen. Ieder tijdblok opent met een introductie op de artistieke tijdgeest en de sociale en politieke context, gevolgd door toegankelijk geschreven en knap opgebouwde, rijk geïllustreerde beschouwingen.

Daarin plaatst Den Hartog Jager zijn keuze van kernkunstwerken in het perspectief van het oeuvre van de maker én in dat van maatschappelijke ontwikkelingen. *Vrijheid* is een pleidooi voor klassiekers en tegelijkertijd geen klassieke kunstgeschiedenis. Ook het centrale thema vrijheid heeft twee gezichten. Met aan de ene kant de grote constante van de vrijheidsdrang in de kunst van de afgelopen tweehonderd jaar. En aan de andere kant, de radicale omslag in de laatste 50 jaar in wat we onder vrijheid verstaan. Plezierig vertellend voert Den Hartog Jager de lezer door de Januspoort die kunst en wereld met elkaar verbindt. *Vrijheid* is een naslagwerk voor 'een weifelende tijd', zoals de auteur het stelt; een *conversation piece* over wat kunst kan betekenen - voor professionals én een breder publiek. Dit lekker stevig in de hand liggende boek zorgt ervoor dat het gesprek daarover lang na het sluiten van de begeleidende tentoonstelling, die plaats had in Museum de Fundatie in 2019, kan worden voortgezet.

Paul Kempers, *Het gaat om heel eenvoudige dingen. Jean Leering en de kunst. Amsterdam: Valiz, 2018. 332 blz.; ISBN 978 94 92095 07 7*

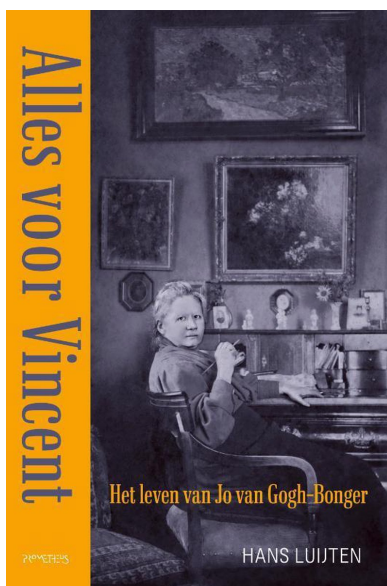
In zijn monografie *Het gaat om heel eenvoudige dingen. Jean Leering en de kunst* houdt kunsthistoricus en publicist Paul Kempers een bewonderenswaardige neutraliteit in stand tegenover zijn onderwerp, museumdirecteur ir. Jean Leering. Achtereenvolgens directeur van het Van

Abbemuseum (1963-1973) en van het Tropenmuseum (1973-1975), werd Leerings beleid bepaald door zijn streven het museum zowel een welzijnsinstelling, een verlichtingsinstituut als een emanciperende instelling te laten zijn.

Kempers beschrijft op basis van jarenlang onderzoek de 'Werdegang' van een museumdirecteur die verstrikt raakt in de weerbarstigheid van een buitenwereld die hij juist zijn muren wil binnenhalen en dat bekoopt met tweemaal een zelfgekozen

ontslag. Ondertussen geeft hij een boeiend, soms bitter vermakelijk, inzicht in het museologisch debat van de jaren zestig en zeventig, waar zowel persoonlijke als beleidsmatige standpunten met elkaar in aanvaring komen. Leerling was, met al zijn gedrevenheid en idealisme, loyaal en innemend; maar ook onverzettelijk. 'Mensenkennis was niet zijn forte, leek het', schrijft Kempers mild over de man die achteraf toegaf dat er weinig was terechtgekomen van zijn ideeën.

Voor deze tijd is het belangrijk te lezen hoe Jean Leering zijn museum in de jaren zestig tot generator poogde te maken van het nadenken over maatschappelijke vraagstukken. Niet voor niets beschouwt Kempers huidig Van Abbe-directeur Charles Esche als Leerings erfgenaam. Verplicht en meeslepend leesvoer voor elke museumdirecteur die het museum wil inzetten als, zoals het boek het stelt, 'maatschappelijk verankerd bewustwordingscentrum'.

Hans Luijten, *Alles voor Vincent. Het leven van Jo van Gogh-Bonger*. Amsterdam: Prometheus, 2019. 621 blz.; ISBN 978 90446 416 60

Alles voor Vincent. Het leven van Jo van Gogh-Bonger is het resultaat van tien jaar onderzoek door Hans Luijten, senior onderzoeker bij het Van Gogh Museum. Deze biografische studie is gewijd aan Jo Bonger (1862-1925), de echtgenote van kunsthandelaar Theo van Gogh. Wie dit fascinerende boek leest, zal zich verbazen over het feit dat zo'n biografie nog niet bestond. Want het leven van Jo vormt een belangrijk facet van de geschiedenis

van de moderne kunst. Het ontbreken van zo'n studie kan alleen maar verklaard worden door het feit dat Jo zich in zulk 'beroemd' gezelschap bevond. Haar reputatie is decennialang overschaduwed door die van haar man, maar natuurlijk vooral door die van haar zwager: Vincent van Gogh - terwijl diens roem in belangrijke mate aan Jo te danken is. Bij de dood van Theo in 1891 (Vincent overleed een half jaar eerder) stond die roem namelijk nog in de kinderschoenen. Jo nam Theo's taak over: vijfendertig jaar lang streed zij voor erkenning voor Vincents artistieke oeuvre, dat aanvankelijk vaak op onbegrip stuitte. Het

zwaartepunt van de biografie ligt op deze queeste, die Jo met grote toewijding volbracht. Haar vernuftige strategieën worden door Luijten met verve uiteengezet. Dankzij de vele bronnen die hij voor dit boek gebruikte, waaronder Jo's brieven en dagboeken, komt haar leven scherp in beeld. Hoe zij zelf al vroeg overtuigd raakte van de grote kracht van Vincents kunst bijvoorbeeld. En hoe dat besef haar carrière en leven vormde: Jo – een alleskunner – werd kunsthandelaar, kunstcriticus, tentoonstellingsmaker en bezorgde én vertaalde de brieven van Vincent. Dat maakt het extra toepasselijk dat Luijten, die met deze gedegen studie een belangrijke bijdrage levert aan Jo's reputatie, ook haar brieven heeft bezorgd.¹

Leden van AICA-Nederland kunnen hun stem uitbrengen voor één van de vier genomineerde boeken tot 1 februari via info@aicanederland.org

¹ Bij het verschijnen van *Alles voor Vincent. Het leven van Jo van Gogh-Bonger* zijn de brieven digitaal beschikbaar gemaakt: <https://bongardiaries.org>